

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle.** "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Balak

Duyması En Zor Sözcük

Putperest peygamber Bilam'ın hikâyesi, kafa karıştıran bir alakasız sözler kümesiyle başlar. Hiçbir mantığı yokmuş gibi görünen bir dizi olay söz konusudur.

Öncelikle arka plan. Bene Yisrael çölde geçen kırk yılın sonuna yaklaşmaktadırlar. Emori Kralı Sihon ve Başan Kralı Og'a karşı savaşmış ve galip gelmişlerdir. Günümüzde Ürdün'ün güney kesiminin Ölü Deniz'e temas eden bölgesine denk gelen Moav topraklarına ulaşmışlardır. Moav Kralı Balak endişelidir ve bu sıkıntısını Midyan'ın ileri gelenleriyle paylaşır. Tora'nın bu noktada kullandığı dil, tam da Mısırlıların Şemot kitabının başındaki tepkilerini hatırlatmaktadır.

[Mısır Kralı Paro,] halkına "İşte," dedi, "Bene Yisrael halkı bizden daha kalabalık ve daha güçlü..." ve Bene Yisrael'den tiksiniyorlardı.

Şemot 1:9-12

[Moav Kralı Balak,] halk yüzünden çok korkuyordu, çünkü [halk] kalabalıktı. Ve Moav Bene Yisrael'den tiksiniyordu.

Bamidbar 22:3

Balak'ın benimsediği strateji, tanınmış kâhin ve büyücü Bilam'ın yardımına başvurmak olur. Burada da edebi bir çağrışıma yer verilmektedir – bu kez Tanrı'nın Avraam'a yönelik sözlerinden:

[Tanrı, Avraam'a şöyle dedi:] "Seni mübarek kılanları mübarek kılacağım; ve seni lanetleyenleri lanetleyeceğim."

Bereşit 12:3

[Balak, Bilam'a şöyle dedi:] "Mübarek kıldığının mübarek olduğunu, lanet ettiğinin de lanetleneceğini biliyorum."

Bamidbar 22:6

Bu kez aradaki paralellikte ironi vardır (aslına bakılırsa Bilam'ın hikâyesi bütünüyle ironiyle yüklüdür). Avraam'ın örneğinde, mübarek kılan, Tanrı'dır. Bilam'ın örneğinde ise bu gücün Bilam'ın şahsında yattığı farz edilmektedir. Doğrusu, Tanrı'nın Avraam'a yönelik önceki sözleri, Moav'ın kaderini önceden şekillendirmektedir – Yisrael'e lanet etmeye çalışanın ta kendisi lanetlenecektir.

Bilam'a dair anlatılanların tarihi arka planının doğruluğu kanıtlanmıştır. Mısır'da bulunmuş MÖ 2. binyıla ait çeşitli çömlek kırıklarında Kenaani şehirlerine karşı yöneltmiş lanet metinleri – beddualar – keşfedilmiştir. İslam öncesi Arap dünyasında, düşmanlara karşı beddualar oluşturmak üzere, ilahi etki altında olduğuna inanılan şairler tutmak olağan bir uygulamaydı. Bilam'ın kendisine gelirse; 1967'de dikkate değer bir keşif gerçekleşmişti. Ürdün'deki Deir Alla tapınağının duvarındaki sıvanın üzerinde,

Bilam adındaki bir kâhinin gördüğü bir gece vizyonundan bahseden bir kitabe bulunmuştu ki bu, arkeolojik kaynaklarda, ismi Tora'da geçen bir şahsa yönelik en eski atıftır. Sonuç olarak, anlatımın kendisi, her ne kadar alegorik unsurlar içeriyorsa da, zaman ve mekân açısından gayet belirli bir bağlama aittir.

Bilam'ın karakteri hem Tora'da hem de sonrasındaki Yahudi geleneğinde muğlak kalmıştır. Acaba o bir falcı mıydı (işaret ve kehanetleri okuyan), yoksa bir büyücü mü (doğüstü uygulamalarla uğraşan)? Gerçek bir peygamber miydi, yoksa sahtekârın teki mi? Ağzına yerleştirilen Tanrısal *berahaları* kendisi de onaylamış mıydı, yoksa Yisrael'i lanetlemeyi mi arzuluyordu? Bazı *midraş* açıklamalarına göre, Bilam, Moşe'nin düzeyine yakın, büyük bir peygamberdi. Diğer bazılarına göre, Yisrael'in yıkımını hedefleyen "kötü göz" sahibi sahte bir peygamberdi. Benim burada incelemek istediğim şey, ne Bilam ne de *berahaları* olacak. Daha çok hikâyenin girişine odaklamak istiyorum, çünkü en derin meselelerden birinin ortaya çıktığı yer burasıdır: Tanrı, Bilam'ın ne yapmasını istiyordu? Üç sahnelik bir dram söz konusudur:

İlk sahnede Moav ve Midyan'dan elçiler gelir. Görevlerini açıklarlar. Bilam'ın Bene Yisrael'e beddua etmesini istemektedirler. Bilam'ın cevabı bir adap örneğidir: "Gece burada kalın," der onlara, "Tanrı'ya danışacağım". Tanrı'nın cevabı yanlış anlamaya yer bırakmamaktadır:

Ancak Tanrı, Bilam'a "Onlarla gitme" dedi. "Halka beddua etme, çünkü mübarektir o."

Bamidbar 22:12

İtaatkâr bir şekilde, Bilam, elçileri geri çevirir. Bunun üzerine Balak, çabasını ikiye katlar. Belki daha ayrıcalıklı elçiler ve hatırı sayılır bir ödül vaadi Bilam'ı fikrini değiştirmeye ikna edecektir? İkinci bir elçi

grubu ve armağanlar gönderir. Bilam'ın cevabı örnek alınacak niteliktedir:

"Balak bana sarayı dolusu gümüş ve altın verirse bile, Tanrım *A-Şem*'in emrinin ötesinde küçük veya büyük hiçbir şey yapamam."

Bamidbar 22:18

Ancak Bilam buna kritik bir madde eklemektedir:

"Yine de şimdi, siz de bu gece burada kalın ve *A-Şem*'in bana başka ne söyleyeceğini öğreneyim."

Bamidbar 22:19

Bunun anlamı açıktır. Bilam, Tanrı'nın fikrini değiştirebileceğini ima etmektedir. Ancak bu imkânsızdır. Bu, Tanrı'nın yaptığı bir şey değildir. Ama işte, sürpriz: görünüşte Tanrı tam da bunu yapmaktadır:

Tanrı o gece Bilam'a geldi ve ona "Madem ki adamlar seni çağırmaya gelmiş, kalk git onlarla" dedi. "Fakat yalnızca sana söyleyeceklerimi yapacaksın."

Bamidbar 22:22

Sorun 1: Başta Tanrı "Gitme" demişti; şimdi ise "Git" demektedir. Sorun 2 de bunun hemen ardından karşımıza çıkmaktadır:

Bilam sabah kalkıp eşeğini eyerledi ve Moav yetkilileriyle gitti. Ancak, gittiği zaman Tanrı çok öfkelenmiş ve *A-Şem*'in bir meleği ona karşı çıkmak üzere yolda durdu. Bilam eşeğinin üstündeydi ve iki hizmetkârı yanındaydı.

Bamidbar 22:21-22

Tanrı "Git" demekte, Bilam da gitmektedir. Bunun üzerine Tanrı çok öfkelenmiştir. Acaba Tanrı, tek bir anlatım içinde fikrini – bir değil, iki kez – değiştirir mi? Aklımız karıştı. Burada neler oluyor? Bilam'ın ne yapması bekleniyor? Tanrı ne istiyor? Hiçbir açıklama yoktur. Bunun yerine anlatım,

Bilam'ın eşeğiyle ilgili ünlü sahneye geçmektedir - ki bu da başlı başına, açıklama gerektiren bir gizemdir:

Eşek, elinde çekilmiş kılıçla yolda duran A-Şem'in meleğini görünce yoldan tarlaya saptı. Bilam onu yola geri getirmek için eşeğe vurdu.

Sonra A-Şem'in meleği iki bağ arasındaki dar bir patikada durdu; her iki yanda duvarlar vardı. Eşek, A-Şem'in meleğini görünce sıkıca duvara yaslandı ve Bilam'ın ayağını duvara sıkıştırdı. Bu yüzden Bilam ona bir daha vurdu.

A-Şem'in meleği öne geçti ve sağa ya da sola sapacak boşluk olmayan dar bir yerde durdu. Eşek, A-Şem'in meleğini görünce Bilam'ın altında yere çöktü. Bilam öfkeleni ve değneğiyle eşeğe vurdu. O zaman A-Şem, eşeğin ağzını açtı ve [eşek] Bilam'a "Sana ne yaptım ki bana şu üç keredir vuruyorsun?" dedi.

Bilam, eşeğe cevap verdi: "Çünkü beni aptal yerine koydun! Elimde bir kılıç olsaydı seni hemen şimdi öldürürdüm."

Ardından eşek, Bilam'a "Bugüne kadar hep bindiğin eşeğin değil miyim ben?" dedi. "Hiç sana böyle yapma âdetim var mıydı?"

"Hayır" dedi [Bilam].

Ve A-Şem, Bilam'ın gözlerini açtı ve [Bilam,] elinde çekilmiş kılıcıyla yolda durmakta olan A-Şem'in meleğini gördü. Eğilerek yüz üstü yere kapandı.

Bamidbar 22:23-31

Açıklama otoriteleri Tanrı'nın ilk ve ikinci cevapları arasındaki tezat gibi görünen durumu çözümlenmek için çeşitli yollar önermişlerdir. Ramban'a göre Tanrı'nın baştaki "Onlarla gitme" sözleri "Bene

Yisrael'e beddua etme" anlamına geliyordu. İkincisi - "Git onlarla" - ise, "Git, ama yalnızca senin ağzına yerleştireceğim sözleri söyleyeceğini açıkça belirt - bunlar *beraha* sözleri bile olsa" anlamına geliyordu. Tanrı, Bilam'a, gittiği için değil, onlara bu şartı açıkça söylemediği için öfkelenmişti.

On dokuzuncu yüzyılda, Malbim ve Rabi Tsvi Hirsch Mecklenberg, yakın metinsel analize dayanan farklı bir cevap önerdiler. İbranice metin Tanrı'nın ilk ve ikinci cevaplarında "onlarla" anlamına gelen iki farklı sözcük kullanılmaktadır. Tanrı "onlarla gitme" dediği zaman *imaem* sözcüğüne yer verilmektedir. Daha sonra "git onlarla" dediğinde ise *itam* sözcüğü kullanılmıştır. Bu iki sözcük arasında ince bir anlam farkı vardır. *İmaem* sözcüğü "fiziksel olduğu kadar zihinsel açıdan da onlarla" anlamına gelir. Yani onların planlarıyla da doğrudan bir uyum söz konusudur ve Tanrı bunu yasaklamıştır. *İtam* ise "fiziksel olarak onlarla, ama zihinsel olarak değil" anlamındadır. Başka bir deyişle Bilam onlara eşlik edebilecekti, ama onların amaç veya niyetini paylaşamayacaktı. Tanrı, Bilam gittiği zaman öfkelenmiştir, çünkü metin onun *im sare Moav* - Moav yetkilileriyle birlikte - başka bir deyişle, onların misyonuyla özdeşleşerek gittiğini söylemektedir. Bu gerçekten de dâhiyane bir çözümdür. Tek zorluk, pasuk 35'te Tanrı'nın meleğinin, Bilam'ın gözleri açıldıktan sonra ona "Adamlarla birlikte (*im*) git" demesidir. Oysa Malbim ve Rabi Mecklenberg'e göre bu tam da Tanrı'nın Bilam'dan yapmamasını istediği şeydir.

Aslında en derin cevap, aynı zamanda en basit olanıdır. Herhangi bir dilde duyması en zor sözcük "Hayır"dır. Bilam Tanrı'ya bir kez sormuştur. Tanrı "Hayır" demiştir. Bunun yeterli olması gerekirdi. Ne var ki, Bilam ikinci kez sormuştur. Bunu yapması, onun kaderini değiştiren karakter zayıflığını gösterir. Bilam Tanrı'nın, gitmesini

istemediğini biliyordu. Buna rağmen, “Belki Tanrı fikrini değiştirmiştir” düşüncesiyle ikinci elçi grubunu geceyi orada geçirmeye davet etmiştir.

Tanrı fikrini değiştirmez. Dolayısıyla Bilam’ın tavrı Tanrı hakkında değil, Bilam’ın kendisi hakkında bilgi vermektedir. Bilam Tanrı’nın reddini kabullenememiştir. “Evet” cevabını duymak istemiştir – ve gerçekten de duyduğu bu olmuştur. Ve bunun sebebi Tanrı’nın onun gitmesini istemesi değildir. Öyle olmuştur, çünkü Tanrı sadece bir kez konuşur ve eğer biz O’nun söylediğini kabul etmeyi reddedersek, O da Kendi isteğini bize dayatmaz. Midraş’ta Hahamlarımızın ifade ettikleri gibi: “İnsan, yürümek istediği yolda yönlendirilir.”

Tanrı’nın ikinci cevabının – “Git onlarla” – anlamı şudur: “Eğer ısrar ediyorsan, o zaman seni gitmekten alıkoyamam. Ama ikinci kez sorduğun için sana öfkeliyim.” Tanrı tüm bu süreç boyunca fikrini değiştirmemiştir. Sahne 1, 2 ve 3’te, Tanrı, Bilam’ın gitmesini istememiştir. Sahne 2’deki “Evet” cevabı aslında “Hayır” anlamına geliyordu – ama bu, Bilam’ın duyamadığı ve duymaya hazır olmadığı bir “Hayır”dı. Tanrı konuştuğu ve biz dinlemediğimiz zaman, O da bizi kendi tercihlerimizin sonuçlarından kurtarmak için müdahale etmez. “İnsan, yürümek istediği yolda yönlendirilir.” Ancak Tanrı, Bilam’ın, sanki İlahi onay varmış gibi yoluna devam etmesine izin vermeye hazır değildir. Bunun yerine gerçek ve sahte peygamberlik arasındaki farkın olası en zarif şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. Sahte peygamber konuşur. Gerçek peygamber dinler. Sahte peygamber insanlara duymak istediklerini söyler. Gerçek peygamber ise onlara duymaları gerekenleri söyler. Sahte peygamber kendi güçlerine inanır. Gerçek peygamber kendisine ait hiçbir gücü olmadığını bilir.

Sahte peygamber kendi sesiyle konuşur. Gerçek peygamber kendisine ait olmayan bir sesle konuşur (“Hitap yeteneği olan bir adam değilim ben” der Moşe. “Konuşamam, çünkü bir çocuğum ben” der Yirmeyau.)

Bilam ve konuşan eşekle ilgili kısım saf mizahtır – ve daha önce işaret ettiğim üzere, sadece tek bir şey Tanrı’yı güldürür; o da insanın yüksekte atmasıdır. Bilam, çağının en büyük peygamberi olarak ünlenmişti. Şöhreti Moav ve Midyan’a yayılmıştı. *Beraha* ve lanetin sırlarını bilen adam olarak biliniyordu. Şimdi Tanrı, Bilam’a bir şeyi açıkça göstermek üzere harekete geçmiştir: Eğer Tanrı isterse, Bilam’ın eşiği bile ondan daha büyük bir peygamber olabilir. Eşek, Bilam’ın göremediklerini görebilmektedir: patikada durup yolu kesen melek. Tanrı, kendini büyük görenleri alçaltır; tıpkı alçakgönüllüleri yükselttiği gibi. İnsanoğulları Tanrı’nın ne söyleyeceğini O’na dikte edebileceklerini düşündüklerinde, Tanrı güler. Ve bu örnekte, biz de gülmekteyiz.

Birkaç yıl önce BBC için bir televizyon programı hazırlıyordum. Karşıma çıkan sorun şuydu: Ben, *teshuva*, yani tövbe hakkında bir belgesel hazırlamak istiyordum, ama bunu, Yahudiler kadar Yahudi olmayanlar için de ve aslına bakılırsa, hiç dini inancı olmayanlar için bile anlaşılır bir şekilde yapmam gerekiyordu. Acaba bu mesajı iletmemi sağlayabilecek hangi örneği seçebilirdim?

Bunu yapmanın bir yolunun, uyuşturucu bağımlılığı ve bundan kurtulma konusuna odaklanmak olduğuna karar verdim. Bağımlılar, kendilerine zarar verdiğini bildikleri davranışlar geliştirirler, ama bu davranışlar onların yaşam tarzlarının birer parçasıdır. Bu alışkanlıkları kırmak, muazzam irade rezervleri gerektirir. Aleyhinde işleyen bu yıkıcı davranışlarla başa çıkmak isteyen bir bağımlı, her şeyden önce bunların kendisini sevk ettiği yaşamın

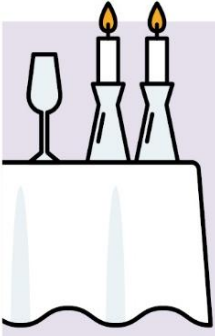
ona ve başkalarına zarar verdiğini ve değişmesi gerektiğini kabul etmelidir. Bu bana *teşüvanın*, söz konusu mesajı izleyiciler için somutlaştırabilecek, sıradan yaşamdaki bir denge gibi görünmüştü.

Bir günümü bir rehabilitasyon merkezinde geçirdim ve bu çok yürek parçalayıcı bir deneyimdi. Oradaki gençlerin – 16 ila 18 yaşları arasındaydılar – hepsi yıkılmış ailelerden geliyordu. Birçoğu istismara maruz kalmıştı. Merkezdeki çalışanların dışında hiçbir destek ağı yoktu. Personel olağanüstü insanlardan oluşuyordu. Görevleri inanılmaz derecede zordu. Her seferinde bağımlıların alışkanlıklarını günler, haftalar boyunca kırmayı başarıyorlardı, ancak sonra bağımlılar eski davranışlarına geri dönüyordu ve tüm sürecin yeniden başlaması gerekiyordu. Personelin sabrının, Tanrı'nın bize gösterdiği sabrın insani denginden pek de aşağı olmadığını fark etmeye başlamıştım. Ne kadar çok kez başarısız olup baştan

başlamamız gerekirse gereksin, Tanrı bize olan inancını kaybetmez ve bu bize güç verir. Ve işte burada, Tanrı'nın işini yapan insanlar vardı.

Merkezin bir sosyal hizmet uzmanı olan başkanına, bu genç insanlara, hayatlarında bir fark yaratmak ve onlara değişme şansı sunmak için verdiği şeyin ne olduğunu sordum. Verdiği cevabı asla unutmuyacağım, çünkü hayatımda duyduğum en güzel cevaplardan biriydi. "Muhtemelen, karşılıklarına çıkıp da onları koşulsuz bir şekilde önemseyen ilk insanlar biziz. Ve hayatlarında, onlara gerektiğinde 'Hayır' diyecek kadar değer veren ilk insanlar biziz."

"Hayır", duyması en zor sözcüktür, ama aynı zamanda çoğunlukla en önemli sözcüktür ve birinin önemseyişinin işaretidir. İşte, küçük düşen Bilam'ın sonunda öğrendiği ve eğer Tanrı'nın Sesi'ne açık olacaksak bizim de öğrenmemiz gereken şey budur.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Duymamız gerekenleri söyleyenler yerine, duymak istediklerimizi söyleyenleri dinlemek bize neden daha kolay gelir?
2. Geçmişte aslında "evet" cevabını duymak isterken "hayır" cevabıyla karşılaştığınız bir zamanı düşünün. Bu olumsuz cevap size bir şekilde yardımcı olmuş muydu?
3. Bir "hayır" cevabını olgunlukla kabul etmenin en iyi yolu nedir?